

2008 р

Т.А.Говорушко, к.е.н, доц,

Національний університет харчових технологій,

Т.А. Говорушко, к.э.н., доц.

Национальный университет пищевых технологий

T. Govorushko

National university of food technologies

Наукові та прикладні аспекти створення інтегрованої структури господарювання у малому підприємстві харчової промисловості України

Научные и прикладные аспекты создания интегрированной структуры хозяйствования в малом предпринимательстве пищевой промышленности Украины

Scientific and applied aspects of the integration is the structure of management in small business food industry in Ukraine.

Анотація. Розглянуто організаційно - правові форми об'єднань підприємств в Україні, обґрунтовано сутність інтегрованої структури господарювання та доцільність створення Національної асоціації малих підприємств з виробництва харчових продуктів та перероблення сільськогосподарської сировини.

Аннотация. Рассмотрено организационно-правовые формы объединения предприятий в Украине, обосновано сущность интегрированной структуры хозяйствования и целесообразность создания национальной ассоциации малых предприятий по производству пищевых продуктов и переработки сельскохозяйственного сырья.

Abstract. *Pravoye considered organizational forms of business combination in Ukraine, justified by the nature of integration of management structures and the feasibility of a national association of small enterprises for the production of food and raw materials processing.*

Ключові слова. *Підприємство, мале підприємство, інтеграція, об'єднання підприємств.*

Ключевые слова. *Предприятие, малое предпринимательство, интеграция, объединения предприятий.*

Keywords. *Enterprise, small business, integration, business combinations.*

Постановка проблеми і аналіз останніх досліджень і публікацій. Малі підприємства є іманентною складовою ринкової системи господарювання, мають багато переваг, але водночас цим суб'єктам підприємництва властиві й певні недоліки, серед яких потрібно виділити найістотніші: підвищений ступінь ризику, а тому і значна нестійкість на ринку; залежність від великих компаній; недоліки в управлінні справою; недостатня компетентність керівників; підвищена чутливість до змін умов господарювання; труднощі у залученні додаткових фінансових ресурсів і отриманні кредитів тощо.

Досить складним є становище малих підприємств у харчовій промисловості України. Проблема їх розвитку та ефективності діяльності досліджувалась Д.Ф. Крисановим [3], В.Н. Парсяком [4], В.К. Збарським [2] та іншими відомими ученими. Результати, отримані науковцями свідчать про слабкість позицій малих підприємств в умовах жорсткої конкурентної боротьби з великими товаровиробниками продуктів харчування, які є більш фінансово міцними і до того ж захищають свої підприємницькі інтереси через об'єднання зусиль для досягнення загальної стратегічної мети, зміцнення конкурентоспроможності та підвищення ефективності. Мова йдеться про інтеграційні процеси, кінцевою формою яких є різноманітні об'єднання підприємців у формі спілок, ліг, асоціацій, корпорацій, консорціумів, фінансово-промислових груп.

На сьогодні під впливом змін, які відбуваються у світовій та українській економіці, а також загострення конкуренції між країнами і компаніями процеси інтеграції набувають все більшого поширення.

Особливо яскраво вони проявляється там, де погіршуються виробничі і фінансові показники. Керівники таких підприємств вважають, що інтеграція з постачальниками сировини і комплектуючих, з виробниками аналогічної продукції (для координації збутової діяльності) з фінансово-кредитними установами є умовою виходу із кризової ситуації. Тому питання посилення позицій малих підприємств у

харчовій промисловості України на основі використання процесів інтеграції є актуальним і своєчасним. Тим більше, що у дослідженнях цей аспект залишився поза увагою науковців.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування сутності інтегрованої структури господарювання та доцільності її створення у малому підприємстві харчової промисловості України. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити ряд завдань: дослідження правових основ об'єднання підприємств в Україні; обґрунтування сутності інтегрованої структури господарювання і вибір найбільш доцільної з метою об'єднання малих підприємств у харчовій промисловості України та підвищення ефективності їх розвитку. При проведенні дослідження використовувались методи аналізу і синтезу.

Виклад основного матеріалу. Правові основи об'єднання підприємств в Україні закладені у главі 12 Господарського кодексу України [1]. Наведемо найбільш відомі організаційно-правові форми об'єднань підприємств

Асоціація – договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів, для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації.

Корпорацією визначається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органами управління корпорації.

Консорціум – тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації, цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). Консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси. Виділені на фінансування відповідних програм, а також кошти, що надходять із інших джерел, в порядку

визначеному статутом. У разі досягнення мети його створення консорціум припиняє свою діяльність.

Концерн – статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності.

Із наведеного видно, що різні форми об'єднань суб'єктів господарювання характеризуються певним ступенем інтеграції щодо взаємних дій. Втім, саме ступінь такої інтеграції і визначає різні форми об'єднань. Тобто головною спільною ознакою об'єднань суб'єктів господарювання доцільно визначити їхню інтегрованість, яка може бути класифікована таким чином:

- вертикальна інтеграція, що передбачає суворе підпорядкування між окремими підприємствами певного об'єднання;

- горизонтальна інтеграція, яка є менш підпорядкованою і передбачає передусім взаємодію, наприклад, на рівні технологічного чи збутового ланцюга;

- змішана або конгломератна інтеграція, яка поєднує в собі розвинену вертикальну інтеграцію на етапі розширення сфери діяльності.

Отже, характерною ознакою різних об'єднань суб'єктів господарювання є різноманітні інтеграційні аспекти:

- технологічний ланцюг здійснення визначеного напряму діяльності об'єднання підприємств;

- фінансова діяльність у межах об'єднання як специфічне коло взаємодії власних, залучених і позичкових коштів, що визначає механізм міграції капіталу всередині такого об'єднання;

- управлінський ланцюжок, який формує відповідні рішення, спрямовані на досягнення загальної вигоди між учасниками об'єднання підприємств. При цьому організаційні структури об'єднань є суб'єктами управління, а різноманітні процеси, що виникають у разі основної діяльності цих об'єднань та окремі суб'єкти господарювання цих об'єднань – об'єктами управління.

Тобто розгляд різноманітних аспектів інтеграції між суб'єктами одного об'єднання дає змогу визначити ієрархічність структури управління як класифікаційну ознаку різних об'єднань.

Інша відмінність між згаданими вище видами об'єднань різних суб'єктів підприємницької діяльності полягає у питомій вазі портфельних і стратегічних інвесторів, що визначається частиною залученого і, насамперед, позичкового капіталу у фінансовому забезпеченні малих виробничих підприємств. Тому ще однією класифікаційною ознакою різних видів об'єднань малих підприємств можна назвати інвестиційний механізм залучення додаткових фінансових ресурсів.

Таким чином, викладене вище спонукає розглядати різноманітні об'єднання малих виробничих підприємств як окремі приклади узагальненішого поняття „інтегровані структури господарювання”. Під останнім будемо розуміти різноманітні об'єднання малих виробничих підприємств, які мають певні ланцюгові зв'язки для досягнення синергійного ефекту у результаті їхньої діяльності. Таке визначення підтверджується наявністю інтеграційних взаємозв'язків усередині різноманітних форм об'єднань суб'єктів підприємницької діяльності у вигляді певних ланцюжків (технологічних, управлінських, фінансових) і головною метою створення таких об'єднань, що полягає у досягненні вагомішого економічного ефекту від їхньої спільної діяльності, аніж проста складова окремих результатів.

Доцільність запропонованого поняття зумовлена як спробою узагальнення різних форм інтеграції підприємств, так і рішенням суто прикладних аспектів розвитку підприємництва у харчовій промисловості України та підвищення його ефективності.

Дослідження мотиваційних аспектів інтеграції малих підприємств здійснював В.Н. Парсяк. У його монографії [4,с.112] зустрічаємо наступну думку: „Серед багатьох організаційно-економічних проблем розвитку малого підприємництва є така, що до останнього часу знаходилася поза межами науковців та й самих „бізнес-гномів”. Йдеться про інтеграцію.... На сторожі законних інтересів ділових людей стоять держані установи, засоби масової інформації і вже кінець кінцем сформована з цього приводу громадська думка. І хоча роботи по переді ще багато, але час

подумати про майбутнє. А воно, з нашого погляду, закликає до єднання”. Ми приєднуємося до цих поглядів, оскільки їх підґрунтям є міркування з приводу того, що у розвинених країнах світу чи не кожна галузь пройшла крізь періоди об’єднань, що у більшості малих підприємств фінансові, виробничі і кадрові можливості певною мірою обмежені. Крім того є й третє міркування, пов’язане з виникненням труднощів з безпосереднім управлінням власниками диверсифікованими стратегічними одиницями бізнесу, як крім того, певним чином розподілені у просторі. І не тільки у межах одного міста або області, а подекуди – на теренах усєї країни.

Варто зауважити, що Господарський кодекс України (ст.127), крім вище названих організаційно-правових форм об’єднань підприємств передбачає також й інші форми об’єднання інтересів підприємств: союзи, спілки, асоціації підприємців тощо.

Для вибору найбільш доцільної інтегрованої структури господарювання з метою єднання малих підприємств харчової промисловості проведемо порівняльну характеристику господарських об’єднань, ідентифікованих у господарському кодексі України (табл. 1).

Природно, що вибір дійсної організаційної форми інтеграції буде прийматись під впливом фактору обставин. При цьому не викликає сумніву той факт, що з плином часу події розвиватимуться в напрямку від оперативного управління до такого, що передбачає використання корпоративних прав.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика інтегрованих структур господарювання

Найменування	Термін дії	Порівняльні параметри			
		Правова форма	Мета об’єднання	Ступінь делегування повноважень	Ступінь самостійності учасників
1	2	3	4	5	6
Асоціація	За рішенням учасників	Договірне об’єднання	Постійна координація господарської	Не втручається у виробничу та комерційну	Самостійні, мають право вести свою

			діяльності	діяльність учасників	виробничо-господарську діяльність
Корпорація	За рішенням учасників	Договірне об'єднання	Консолідація виробничих, наукових і комерційних інтересів	Окремі повноваження централізованого регулювання діяльності кожного з учасників делегуються об'єднанням	Самостійні у межах повноважень, які не делеговані корпорації
Консорціум	На період, що необхідний для досягнення цілі	Тимчасове статутне об'єднання	Досягнення спільної мети	Делеговане повноваження одному з учасників, пов'язаних з досягненням загальної мети	Самостійні
Концерн	За рішенням учасників	Статутне об'єднання	Реалізація спільних підприємницьких проєктів	Централізоване вирішення стратегічних питань господарської діяльності	Повна фінансова залежність від одного або групи підприємств

На погляд авторів монографії [5,с.66] перспективний розвиток переробної сфери АПК передбачає посилення традиційних видів агропромислової інтеграції:

- горизонтальної – внутрішньогалузевого кооперування підприємств і виробництв при якому досягається поглиблення спеціалізації певних ланок єдиного технологічного процесу та зниження витрат виробництва:

- вертикальної – об'єднання підприємств і виробництв, які діють у суміжних і взаємопов'язаних галузях, що веде до поєднання під єдиним управлінням усіх або основних фаз, стадій виробництва та обігу: виробництва сільськогосподарської

сировини, заготівель, транспортування, зберігання, обробки та переробки, реалізації готових до споживання продуктів;

- змішаної – організаційно-економічного об'єднання в один господарський механізм різнопрофільних виробництв і підприємств різних галузей, що не мають технічної і технологічної спільності з виробництва і збуту готової продукції.

На наш погляд, для підтримки розвитку малого виробничого підприємництва у харчовій промисловості України на сучасному етапі доцільно розглянути питання про створення Національної асоціації малих підприємств харчової промисловості з метою спільного вирішення науково-технічних, виробничих, економічних, соціальних та інших завдань. Відомо, що асоціація є м'якою формою добровільного об'єднання економічно самостійних підприємств, організацій, які одночасно можуть входити в інші утворення.

Проведене дослідження показало, що в Україні небагато успішних галузевих асоціацій. При цьому, за нашими спостереженнями, чим більш глобальні та масштабні задачі ставить собі асоціація, тим менше у неї шансів на успіх. Якщо задачі досить конкретні, то й успішність асоціації виміряти легше, та й вигода від участі в ній для всіх учасників очевидніша. Створення Національної асоціації зовсім не означає, що галузеві й вузькоспеціалізовані або ж регіональні асоціації не мають права на життя. Більше того, вивчений досвід показує, що вони можуть бути не менш ефективними і будуть лише доповнювати те, що робить Національна асоціація. Поєднуючи невеликих виробників, такі асоціації можуть самі бути членами Національної асоціації, забезпечуючи тим самим, більш широкий доступ до її послуг. В таблиці 2 сформульовано основні завдання і функції інтегрованої структури господарювання у малому підприємстві харчової промисловості України:

Таблиця 2

Основні завдання і функції Національної асоціації малих підприємств харчової промисловості

Національна асоціація малих підприємств харчової промисловості	
Основні завдання Асоціації	Функції Асоціації

1	2
1. Захищати інтереси та права учасників асоціації;	1. Звертатися від імені та за дорученням учасників Асоціації при взаємодії з органами державної влади, суду, правоохоронними органами. Міжнародними організаціями, із іншими підприємствами, організаціями та суб'єктами права, в т.ч. міжнародного;
2. Сприяти розвитку продовольчого ринку України, надавати допомогу у питаннях розвитку законодавства, що регулює підприємницьку діяльність;	2. Вносити пропозиції щодо удосконалення та розвитку законодавства, що регулює підприємницьку діяльність у харчовій промисловості України, приймати участь у експертизі проектів законодавчих актів;
3. Налагоджувати співпрацю із органами державної влади, громадськими та міжнародними організаціями з питань регулювання, законодавчого забезпечення та функціонування малого підприємництва у харчовій промисловості України	3. Ініціювати перед органами державної влади вирішення питань налагодження співпраці із ними при обговоренні політики в галузі державного регулювання розвитку малого підприємництва у харчовій промисловості України та брати активну участь у роботі комісій, робочих груп, круглих столів у розробці територіально-галузевих програм розвитку малого підприємництва, тощо;
4. Сприяти професійному удосконаленню учасників асоціації, надавати їм необхідну консультативну та організаційну допомогу у проведенні підприємницької діяльності	4. З метою сприяння професійному удосконаленню діяльності учасників асоціації розробляти та реалізувати пропозиції щодо проведення тренінгів і підготовки кадрів для малого підприємництва у харчовій промисловості України;
5. Сприяти розвитку маркетингу у сфері малого підприємництва харчової промисловості України	5. Поводити маркетингові дослідження та заходи, пов'язані з пошуком нових ринків збуту, рекламою та просуванням продуктів харчування, вироблених малими підприємствами, виконувати на некомерційних засадах та за дорученням членів асоціації діяльність, пов'язану з менеджментом спільних маркетингових заходів, що проводяться

	учасниками асоціації;
6. Проводити заходи щодо популяризації діяльності малих підприємств харчової промисловості серед населення	6. Організувати проекти, спрямовані на висвітлення діяльності малих підприємств харчової промисловості України у засобах масової інформації;
7. Забезпечувати учасників Асоціації	7. Проводити консультації для учасників
необхідною інформацією щодо прийняття законодавчих і нормативних актів, подій і тенденцій на вітчизняному та міжнародному продовольчих ринках, нових наукових розробок в країні та за її межами;	асоціації щодо правового регулювання підприємницької діяльності, формувати інформаційні пакети про кон'юнктурні зміни на продовольчих ринках, про нові наукові розробки;
8. Сприяти налагодженню співпраці між малими і великими підприємствами харчової промисловості та аграрними товаровиробниками.	8. Розробляти форми співпраці між великими і малими підприємствами та сільськогосподарськими підприємствами у виробничій. Виробничо-збутовій, виробничо-фінансовій, інноваційній сферах діяльності.
9. Сприяти налагодженню співпраці з вітчизняним та міжнародними фінансово-кредитними організаціями для фінансування розвитку малого підприємництва у харчовій промисловості України	9. Приймати участь у розробці програм фінансування розвитку малого підприємництва за рахунок коштів вітчизняних і міжнародних фінансово-кредитних установ. Виступати надійним посередником між фінансовими установами і виробниками.

Висновки. Ми розуміємо, що створення запропонованої інтегрованої структури господарювання вимагає часу і коштів. Але сьогодні потребує об'єднання зусиль заради посилення конкурентних переваг малих підприємств та забезпечення сталого інноваційного розвитку малого підприємництва у харчовій промисловості України.

Література

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р., № 436 – IV // Відомості Верховної Ради України 2003 р., №18-22.
2. Збарський В.К. Малі форми господарювання в Україні: теорія, методологія, практика/ Монографія. – К.: НАУ – ДАКККіМ, 2005. – 432 с.

3. Крисанов Д.Ф. Економіко-екологічні проблеми харчової промисловості України / Відп. Редактор акад.. УААН В.М.Трегобчук. – Київ, Ін-т економіки НАН України, 2002. – 247 с.
4. Парсяк В.Н. Мотиваційне управління у сфері малого підприємництва. - Херсон: ОЛДІ – плюс , 2003 .- 248 с.
5. Продовольчий комплекс України: стан і перспективи розвитку в умовах глобалізації / А.О. Коваленко, С.І. Князєв, Л.В. Дейнеко та ін.; Л.В. Дейнеко (ред.); НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України ., - К.;; Науковий світ, 2004. – 122 с.